

Türkiye’de Hemşirelik Model ve Kuramlarının Halk Sağlığı Hemşireliği Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerde Kullanımı

The Using of Nursing Models and Theories in Graduate Thesis in Public Health Nursing in Turkey

Tuğçe ÇİÇEKLİ TAŞDEMİR^{1*}, Çiçek ÖNDER²

¹Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Beykent Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Anestezi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Özet

Bu çalışma halk sağlığı hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarında kuram ve model kullanımının sistematik bir şekilde incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Tezler Mart-Mayıs 2021 tarihleri arasında, internette Yükseköğretim Kurulu’nun Ulusal Tez Merkezi veri tabanının taranmasıyla ulaşılmıştır. Çalışmada halk sağlığı hemşireliğinde yapılmış olan 319 teze ulaşılmış olup; toplam 317 tezin özellikleri değerlendirilmiştir. Dahil edilme kriterlerine uygun olan 68 tez incelenmiştir. İncelenen tezlerin 32’sini (%47) yüksek lisans, 36’sını (%53) doktora tezi oluşturmaktadır. Araştırmada lisansüstü tezlerin 30’unda (%44,1) Sağlık İnanç Modeli, 18’inde (%26,5) Sağlık Geliştirme Modeli, 16’sında (%23,5) Transteoretik Model ve 4’ünde (%5,9) Precede-Proceed Model kullanılmaktadır. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde; 4’ü (%5,8) 2011 yılında, 6’sı (%8,8) 2012 yılında, 2’si (%2,9) 2013 yılında, 4’ü (%5,8) 2014 yılında, 11’i (%16,1) 2015 yılında, 5’i (%7,3) 2016 yılında, 10’u (%14,7) 2017 yılında, 6’sı (%8,8) 2018 yılında, 13’ü (%19,1) 2019 yılında, 6’sı (%8,8) 2020 yılında ve 1’i (%1,4) 2021 yılının mayıs ayına kadar yapılmıştır. Yüksek lisans tezlerinin 19’unda (%59,3) Sağlık İnanç Modeli, 7’sinde (%21,8) Sağlık Geliştirme Modeli, 6’sında (%18,7) Transteoretik Model kullanılmıştır. Doktora tezlerinde ise, 11’inde (%30,5) Sağlık İnanç Modeli, 11’inde (%30,5) Sağlık Geliştirme Modeli, 10’unda (%27,7) Transteoretik Model ve 4’ünde (%11,1) Precede-Proceed Model kullanılmıştır. Sonuç olarak halk sağlığı hemşireliği alanında yapılan tezlerde kuram/model temelli çalışmaların sınırlı olduğu fakat son yıllarda araştırmaların arttığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk sağlığı hemşireliği; kuram; lisansüstü eğitim; model; teori; tez.

Abstract

This study was conducted to systematically examine the use of theory and model in postgraduate thesis studies in the field of public health nursing. The theses and dissertations were reached upon database searching of National Thesis Center of Council of Higher Education by internet in March-May 2021. In the study, 319 theses written in public health nursing were reached; the features of a total of 317 theses were evaluated. 68 theses that met the inclusion criteria were examined. These theses examined consist of 32 (47%) master's, 36 (53%) doctoral dissertations. In our research, Health Belief Model in 30 (44.1%), Health Promotion Model in 18 (26.5%), Transtheoretical Model in 16 (23.5%) and Precede-Proceed Model 4 (5.9%) is used in postgraduate theses. When the distribution of theses by years is examined; 4 (5.8%) in 2011, 6 (8.8%) in 2012, 2 (2.9%) in 2013, 4 (5.8%) in 2014, 11 (16.1%) in 2015, 5 (7.3%) in 2016, 10 (14.7%) in 2017, 6 (8.8%) in 2018, 13(19.1%) in 2019, 6 (8.8%) in 2020 and 1 (1.4%) until May 2021. The Health Belief Model was used in 19 (59.3%) of the master's theses, the Health Promotion Model in 7 (21.8%), and the Transtheoretical Model in 6 (18.7%). In the doctoral theses, 11 (30.5%) Health Belief Model, 11 (30.5%) Health Promotion Model, 10 (27.7%) Transtheoretic Model, and 4 (11.1%) Precede-Proceed Model is used. As a result, it has been concluded that theory/model-based studies are limited in the theses made in the field of public health nursing, but the research projects have increased in recent years.

Key Words: Model; postgraduate education; public health nursing; theory; theses.

1. Giriş/ Introduction

Hemşirelik felsefe, kuram, uygulamalar ve araştırma üzerine kurulan sağlık disiplini (Pektekin, 2013; Türen vd., 2020). Sağlık ve teknoloji alanındaki gelişmeler, sağlık bakım hizmetinin bilimsel temellere dayandırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Olmaz & Karakurt, 2019; Türen vd., 2020). Hemşireliğe özgü bilgi birikimi ile kanıta dayalı hemşirelik uygulamalarının sentezlenmesiyle birlikte hemşireliğin mesleki gücünün artması sağlanabilmektedir (Pektekin, 2013; Şengün İnan vd., 2013; Baykara vd., 2019; Türen vd., 2020). Ülkemizde 1972 yılında doktora programlarının başlamasıyla birlikte ders müfredatlarına kuram geliştirme gibi dersler eklenerek hemşirelik mesleğinin bilimselleşmesine katkı sağlanmıştır (Pektekin, 2013). Hemşirelik mesleği uygulamalı bir meslek olduğu için kendine özgü kuramsal bilgi ve beceriyi içermektedir (Velioğlu, 2012). Hemşirelik uygulamalarına yol göstermek, bilimsel bilgi birikimini arttırmak, ortak bir dil oluşturmak ve sistematik bir şekilde düzenlenmesine yardımcı olmak amacıyla kuram ve modellerin kullanılması önem taşımaktadır (McKenna, 2005; Meleis, 2007; Velioğlu, 2012).

Günümüzde hemşirelikle ilgi yapılan araştırmalara bakıldığında “kuram”, “model” ve “teori” kavramlarının çoğunlukla birbiri yerine kullanıldığı ve bu durumun kavram karmaşasına yol açtığı görülmektedir (Fawcett, 2005; Velioğlu, 2012; Şahin vd., 2020). Kuram; hemşireliği diğer disiplinlerden ayırır, farklı bir bakış açısı kazandırır. Hemşirelik mesleğinin bilim olması için kuram ve araştırma süreci arasındaki ilişkinin kuvvetlenmesi gerekmektedir (Şahin vd., 2020). Kuramlar, olayları tanımlamak, açıklamak, tahmin etmek ve/veya kontrol etmek için kullanılır. Modeller, uygulamayı daha açık ve belirgin hale getirerek daha bilinçli karar verilmesini sağlarlar (Pektekin, 2013; Türen & Enç, 2020; Türen vd., 2020). Kuramlarda bahsedilen modeller, zihnimizde canlandırılmayan kavramların anlaşılmasına yardımcı olan, düşüncelerin uygulanış biçimleridir (Kaya vd., 2013; Pektekin, 2013; Dağcı, 2019). Hemşirelik alanında kullanılan model ve kuramlar, hemşirelik araştırmaları ile hemşirelik bilgisi arasındaki ilişkinin sentezinde önemlidir (Şengün İnan vd., 2013; Dağcı, 2019).

Hemşirelik alanında model kullanmak; eğitim, yönetim, uygulama ve araştırmalarda kavramsal bir çerçeveye oluşturulmasına katkı sağlamakta ve kaliteli bakım sunmada hemşirelere rehberlik etmektedir (Şengün İnan vd., 2013; Türen vd., 2020). Her bir kuram ya da kavramsal model, hemşirelik uygulamalarına rehberlik edecek kendine özgü yolu ifade eder. Kuramlar, hemşirelik mesleğinin gelişimine ve profesyonelleşmesine katkıda bulunur. Bu nedenle hemşirelik uygulamalarında model ve kuramların kullanımı büyük önem taşımaktadır (Felipe vd., 2014; Türen vd., 2020).

Kuram ve model kullanımı son yıllarda artmasına rağmen istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir (Fawcett, 2005; Gigliotti, 2008; Paşalak vd., 2018). Hemşireliğin tüm alanlarında olduğu gibi halk sağlığı hemşireliği alanında da sağlık davranışının geliştirilmesi ve sürdürülmesi için kuram ve model kullanımına ilişkin çalışmalara ihtiyaç vardır. Halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan modeller Sağlık İnanç Modeli, Sağlığı Geliştirme modeli, Transteoretik Model ve Precede-Proceed modelidir (Öncel & Sümen, 2017). Araştırmalarla model ve kuram kullanımının ortaya konulması, halk sağlığı hemşireliği alanında yapılacak çalışmalara yol göstermekte ve kaynak oluşturmaktadır.

2. Yöntem/Method

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ülkemizde halk sağlığı hemşireliği alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalarında kuram ve model kullanımının sistematik bir şekilde incelenmesidir. Araştırma retrospektif olarak tanımlayıcı tipte tasarlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Soruları

1. Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında kuram ve model kullanılarak yürütülen lisansüstü tezlerde sıklıkla hangi kuramlar/modeller kullanılmaktadır?
2. Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında kullanılan dört modeli kullanarak yürütülen lisansüstü tezlerin son on yılda dağılımı nasıldır?
3. Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan dört modelin yüksek lisans düzeyinde kullanım oranı nedir?
4. Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan dört modelin doktora düzeyinde kullanım oranı nedir?

2.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini; Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı Ulusal Tez veri tabanında halk sağlığı hemşireliği alanında yayınlanan 224’ü yüksek lisans, 95’i ise doktora olmak üzere toplam 319 adet tez oluştururken, örnekleme; 2011-2021 yılları arasında yayınlanan ve dahil edilme kriterlerine uygun 32 yüksek lisans ve 36 doktora tezi olmak üzere toplam 68 lisansüstü tez oluşturmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma için halk sağlığı hemşireliği alanında 2011-2021 yılları arasında yayınlanan tüm tezler Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından online olarak taranmıştır. Türkçe; “halk sağlığı hemşireliği”, “model”, “kuram”, “teori” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tarama işlemi 10 Mayıs 2021’de tamamlanmıştır. İncelenen tezlerde araştırma sorularına yönelik yanıtlar aranmıştır. Dahil edilme kriterlerine uyan (tam metne ulaşma, kullanılan model, araştırma alanı, lisansüstü program türü, araştırma yılı) yüksek lisans ve doktora tezleri seçilmiştir. Çalışma PRISMA kontrol listesine göre metodolojik açıdan düzenlenmiştir (**Şekil 1**).

2.5. Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışmada, erişime açık olan yüksek lisans ve doktora tezleri örnekleme dâhil edildiği için etik kurul izni gerektirmemiştir. Tezler dâhil etme kriterlerine göre araştırmacı tarafından belirlenmiştir.

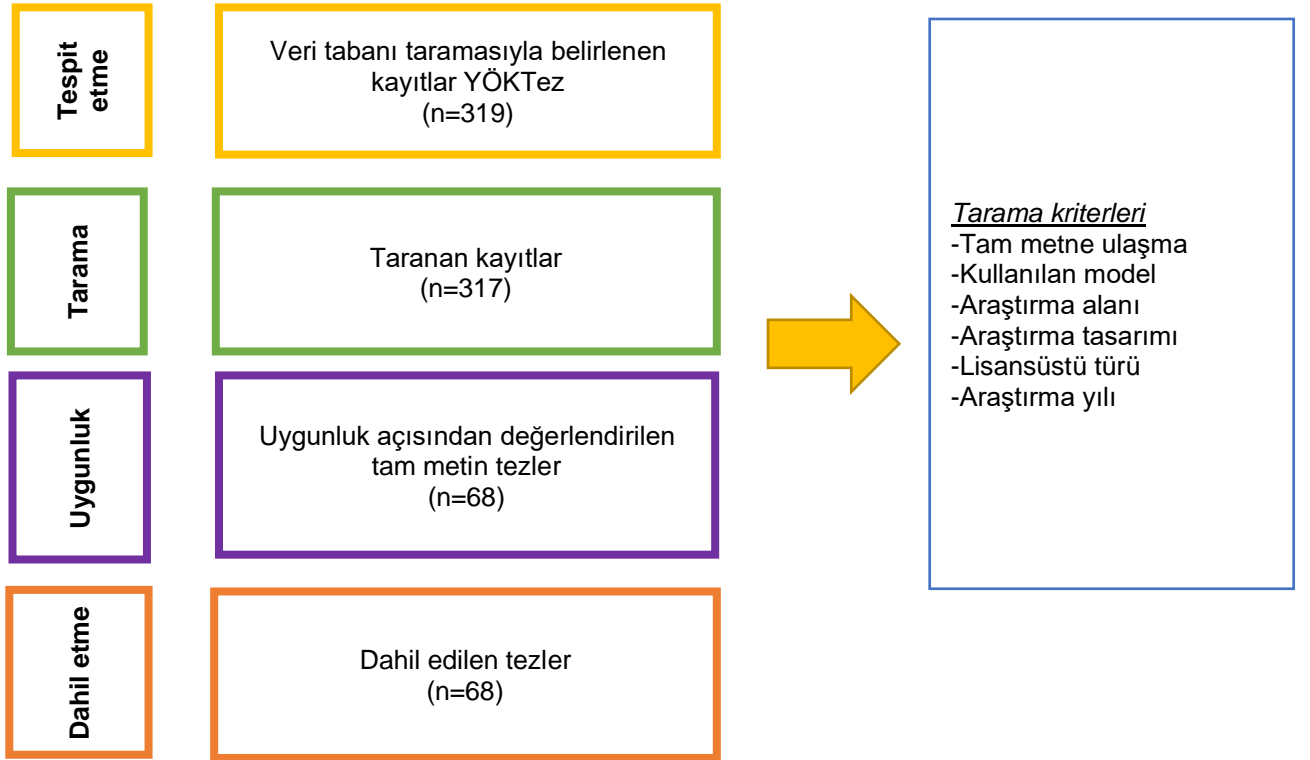
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada sadece Ulusal Tez Veri Tabanında erişimine izin verilen tezler kullanılabilmiştir. Çalışmada, tam metni yayınlanmayan tezlerin dâhil edilmemesi, taramanın yalnızca halk sağlığı hemşireliğinde model ve kuram kullanımı konusunda yapılmış tezlerle sınırlı olması ve yayınlanma yılının son on yılı içermesi gibi nedenler araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almıştır.

2.7. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamına alınan tezlerde; tam metne ulaşma, kullanılan model, araştırma alanı, lisansüstü tipi, araştırma yılı olmak üzere toplam beş tarama kriteri gözetilerek veriler toplanmıştır. Çalışma analizi araştırmacının tezleri okuması ve verilerin karşılaştırılması şeklinde yapılmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarıldı ve veriler sayı, yüzde gibi tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmaya dahil edilen tüm araştırmaların etik kurul onayının olmasına dikkat edildi. Çalışma PRISMA bildirim kontrol listesine göre metodolojik açıdan düzenlenmiştir (**Şekil 1**).

Şekil 1. Prisma Akış Şeması

3. Bulgular/Results

2011-2021 yılları arasında Ulusal Tez Merkezine kayıtlı tezler incelendiğinde, 319 tez arasından dahil edilme kriterlerine uygun 68 (%21,3) tez incelemeye alınmıştır. 68 tez içinden 6 (%8,8) tez kuram/teori temelli yapılmıştır. İncelemeye göre halk sağlığı hemşireliği alanında en sık kullanılan modeller; Sağlık İnanç Modeli, Sağlık Geliştirme Modeli, Transteoretik Model ve Precede-Proceed Modeli olmuştur. Bu modellere dayalı tezlerin 32'sini (%47) yüksek lisans, 36'sını (%53) doktora tezi oluşturmaktadır (**Tablo 1**).

*n: Tez sayısı

Tablo 1. Halk Sağlığı Hemşireliği alanında sık kullanılan Modellere Dayalı Lisansüstü Tezlerin Lisans Türlerine Göre Dağılımı

	n	%
Yüksek Lisans	32	47
Doktora	36	53
Toplam	68	100

Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında dört model kullanılarak yürütülen lisansüstü tezlerin 30’unu (%44,1) Sağlık İnanç Modeli, 18’ini (%26,5) Sağlık Geliştirme Modeli, 16’sını (%23,5) Transteoretik Model ve 4’ünü (%5,9) Precede-Proceed Model oluşturmaktadır. Tezlerde kullanılan diğer model ve kuramlar ise; Watson Bakım Modeli, Çevre Odaklı Kültürel Yeterlik Modeli, Ergenlik Kuramları, Ekolojik Model, Aşama Modeli, Kronik Bakım Modeli, Hemşirelik Bilişimi Yetkinlikleri Modeli, Planlı Davranış Teorisi, Salutojenik Model, Yapısal Eşitlik Modeli, Sosyal Öğrenme Kuramı, Sağlık Okuryazarlığı Modeli, Bağlamsal Model, Shannon-Weaver Modeli, Semptom Yönetim Modeli, Sınıflama Modelleri, Yoksulluk-Kanser Modeli, Roy Uyum Modeli, Tükenmişlik Kuramları, Bilişsel Davranışçı Teori, Değişim Modeli, Sağlık Davranışı Etkileşim Modeli, Vaka Yönetimi Modeli, Koruyucu Sağlık Modeli, PLISSIT Modeli, Afet Yönetim Modeli, Bakım Yükü Modeli, Yaşam Modeli, Gömülü Kuram, Düşme Önleme Modeli, Orem Öz Bakım Modeli, Davranış-İmaj Modelidir. halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan modellere dayalı lisansüstü çalışmaların özellikleri **Tablo 2’de** verilmiştir.

Tablo 2. Halk Sağlığı Hemşireliği Alanında Sık Kullanılan Modellere Dayalı Lisansüstü Tezlerin Özellikleri

	Adı	Tarihi / ABD	Model/Kuram	Tasarım Tipi	Türü
1.	Yaşlı bireylerin sağlığı geliştirmeye ilişkin algı ve deneyimleri: Nitel bir çalışma	2021/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Nitel	Yüksek Lisans
2.	Sağlık İnanç Modeline dayalı eğitim programının üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite inanç ve davranışlarına etkisi	2020/ Hemşirelik/Halk Sağlığı Hemşireliği	Sağlık İnanç Modeli	Yarı Deneysel	Doktora
3.	Üniversite öğrencilerine uygulanan Sağlığı Geliştirme Modeli temelli programın sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivite davranışları geliştirmeye etkisi	2020 / Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deneysel	Doktora
4.	Sosyoekonomik düzeyi düşük kadınlara uygulanan yapılandırılmış girişimlerin meme kanseri tarama davranışlarına ve sağlık algılarına etkisi	2020 / Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Doktora
5.	Sigara içen sağlık çalışanlarının Transteoretik Modele göre bulunduğu değişim aşaması ve ilişkili faktörler	2020/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Kesitsel	Yüksek Lisans
6.	Whatsapp uygulaması ile yapılan "Transteoretik Model temelli fiziksel aktivite programının" adölesanların fiziksel aktivite ve egzersiz davranışlarına etkisi	2020/Hemşirelik ABD/Halk Sağlığı Hemşireliği	Transteoretik Model	Yarı Deneysel	Yüksek Lisans

7.	Bir sanayi bölgesinde yaşayan evli kadınların meme ve serviks kanserine yönelik farkındalıklarının saptanması ve sağlık inançlarının incelenmesi	2020/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
8.	Gürültülü iş yerlerinde çalışanlara uygulanan işitme koruma programının kulak koruyucu kullanımına etkisi	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Yarı Deneysel	Doktora
9.	Adölesanlarda Sağlık İnanç Modeli temelli yaratıcı drama eğitiminin sağlık denetim odağı ve sigara algısına etkisi	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Doktora
10.	Adölesanlarda fazla kilo ve obeziteyle ilişkili faktörler ve kilo kontrolü uygulamaları	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
11.	Ergenlerde güneş ışınları, bronzlaşma ve kendi kendine deri muayenesi konusunda verilen eğitimin bilgi ve davranışlara etkisi	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Deneysel	Yüksek Lisans
12.	Kırsal alanda yaşayan kadınların mamografi taramasına katılımını etkileyen prediktörler	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Kesitsel	Yüksek Lisans
13.	Obez hastalarda Sağlık İnanç Modelinin kullanıldığı beslenme danışmanlığının randomize klinik değerlendirmesi	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Yüksek Lisans
14.	Egzersiz Sağlık İnanç Modeli ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Metadolojik	Yüksek Lisans

15.	Birinci basamağa başvuran bireylerin kolorektal kansere yönelik sağlık inançlarının gaitada gizli kan testi yaptırma durumlarına etkisi	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
16.	Human papilloma virüsü (hvp) bilgi ölçeği'nin türkçe geçerlik ve güvenilirliği	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Metadolojik	Yüksek Lisans
17.	Yoksul kadınların meme kanserine yönelik inançlarının mamografi yaptırma davranışları üzerine etkisinin incelenmesi	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Yarı deneysel	Yüksek Lisans
18.	Ailesinde meme kanseri öyküsü olan kadınlarda meme kanseri tarama davranışları	2019/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
19.	Okul hemşiresinin Sağlığı Geliştirme Modeli temelli çocukluk obezitesini önlemeye yönelik uygulamaları, öz etkililik düzeyleri, algıladıkları yarar ve engeller	2019/Hemşirelik ABD/ Halk Sağlığı Hemşireliği	Sağlığı Geliştirme Modeli	Tanımlayıcı ve metodolojik	Yüksek Lisans
20.	Adölesanlarda oyun bağımlılığı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışları	2019/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
21.	Tip 1 diyabetli adölesanlara Sağlığı Geliştirme Modeline göre evde uygulanan hemşirelik girişimlerinin hasta bakım sonuçlarına etkisi	2018/ Hemşirelik ABD/ Halk Sağlığı Hemşireliği Programı	Sağlığı Geliştirme Modeli	Fenomenolojik	Doktora
22.	İnmeli hastalara Sağlık İnanç Modeline göre evde uygulanan pelvik taban kas egzersizlerinin hasta bakım	2018/ Halk Sağlığı	Sağlık İnanç Modeli	Yarı deneysel	Doktora

	sonuçlarına ve bakım verenlerin yüküne etkisi	Hemşireliği ABD			
23.	Obez kadınlara Sağlık İnanç Modeline göre verilen eğitimin kadınların obeziteye yönelik inançlarına ve obezite yönetimine etkisi	2018/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Yarı deneysel	Doktora
24.	İlkokul öğrencilerinde Sağlık İnanç Modeline dayalı eğitim programının oyun alanı kazalarından korunma davranışlarına etkisi	2018/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Doktora
25.	İşyeri sağlığı geliştirme programının hemşirelerin sağlık davranışları üzerine etkisi	2018/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Yarı deneysel	Doktora
26.	Kronik obstrüktif akciğer hastalığı olan hastalarda Transteoretik Modele göre evde uygulanan hemşirelik girişimlerinin sigara bırakmaya etkisi	2018/ Hemşirelik ABD/Halk Sağlığı Hemşireliği Programı	Transteoretik Model	Deneysel	Doktora
27.	Antineoplastik ilaçları uygulayan hemşirelere verilen eğitimin güvenli kullanım standartları ve oksidatif stres parametreleri üzerine etkisi	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Nitel ve Nicel	Doktora
28.	Diyabet hastalarına Sağlık İnanç Modeline göre evde uygulanan hemşirelik girişimlerinin hasta bakım sonuçlarına etkisi	2017/Hemşirelik ABD/Halk Sağlığı Hemşireliği Programı	Sağlık İnanç Modeli	Fenomenolojik	Doktora
29.	Deri sağlığını geliştirme programının genç çalışanlarda deri semptomlarını azaltma ve	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deneysel	Doktora

koruyucu sağlık davranışları geliştirmeye etkisi					
30.	Meme cerrahisi sonrası radyoterapi alan bireylere sağlık inanç modeline göre evde uygulanan hemşirelik girişimlerinin lenfodemi önlemeye etkisi	2017/ Hemşirelik ABD/Halk Sağlığı Hemşireliği Programı	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Doktora
31.	Stomalı bireylere sağlık inanç modeline göre evde uygulanan hemşirelik girişimlerinin hasta bakım sonuçlarına etkisi	2017/Hemşirelik ABD/Halk Sağlığı Hemşireliği Programı	Sağlık İnanç Modeli	Yarı Deneysel	Doktora
32.	50-70 yaş arası bireylere uygulanan hemşire navigasyon programının kolorektal kanser tarama davranışlarına etkisi	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Deneysel	Doktora
33.	3-6 yaş çocuğu olan ebeveynlere ev ziyaretinde Transteoretik Model kullanılarak verilen sigara bıraktırma eğitiminin etkinliği	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Deneysel	Doktora
34.	Kolorektal kanser kaderciliği ile duyarlılık ve engel algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
35.	Adölesanların fiziksel aktivite durumları ile egzersiz özyeterlilik düzeylerinin ve davranış aşamalarının incelenmesi	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
36.	Mamografi davranış değişim süreci ölçeği'nin (mddsö) geçerlik ve güvenilirlik çalışması	2017/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Metadolojik	Yüksek Lisans
37.	Erken adolesanlarda obeziteyi önleyen belirleyicilerin Transteoretik	2016/ Halk Sağlığı	Transteoretik model	Tanımlayıcı	Doktora

	Model'in davranış değişim aşamaları'na göre incelenmesi	Hemşireliği ABD			
38.	Yoğun bakım hemşirelerinin kas iskelet sistemi sorunlarına ilişkin semptomları azaltma ve iş görme yeteneğini arttırmada ergonomik risk yönetim programının etkisi	2016/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Precede- Proceed Model	Deneysel	Doktora
39.	Mastektomi olan kadınlara ve eşlerine Sağlığı Geliştirme Modeline göre evde verilen eğitimin aile işlevselliği ve yaşam kalitesine etkisi	2016/ Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deneysel	Doktora
40.	Obezite açısından riskli ergenlere verilen olumlu sağlık davranışları geliştirme eğitiminin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve fiziksel aktivite üzerine etkisi	2016/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deney öncesi	Yüksek Lisans
41.	Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin sağlığın geliştirilmesi ile ilgili görüşleri ve sağlıklı yaşam biçimi davranışları	2016/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
42.	Tip 2 diabetes mellitus'u olan bireylerde Transteoretik Model temelli motivasyonel görüşmenin öz-etkililik, metabolik kontrol ve sağlık davranışına etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Deneysel	Doktora
43.	Lise öğrencilerinde ağızotunu (dumansız tütün) bıraktırmaya yönelik Transteoretik Model temelli motivasyonel görüşmelerin etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Deneysel	Doktora

44.	Annelerle yapılan motivasyonel görüşmelerin okul öncesi dönemdeki çocuğun medya etkileşimine ve saldırganlık davranışlarına etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Yarı deneysel	Doktora
45.	Motivasyonel görüşmenin hipertansif bireylerin özyeterlilik algısına ve ilaç tedavisi uyumuna etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Deneysel	Doktora
46.	Sakinleştirme girişimlerinin bebeğin öz düzenleme davranışlarına (uyku, ağlama, beslenme) etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Preced- Proceed Model	Deneysel	Doktora
47.	İlköğretim öğrencilerinde sağlıklı beslenme ve fiziksel aktivitenin artırılmasına yönelik eğitim programının kilo yönetimine etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Preced- Proceed Model	Deneysel	Doktora
48.	Sağlığı Geliştirme Modeline göre verilen eğitimin kadınların üreme sağlığı tutumlarına ve öz-yeterliliklerine etkisi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Yarı deneysel	Doktora
49.	Sağlığı Geliştirme Modeline göre yoksul ve yoksul olmayan kadınların pap smear yaptıрма durumları ve etkileyen faktörlerin incelenmesi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
50.	Adölesanların sağlığı geliştirme davranışına web destekli eğitim ve danışmanlığın etkisinin incelenmesi	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deneysel	Doktora
51.	Kolon kanserinin erken tanısına yönelik tutumların "Sağlık İnanç Modeline"	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans

temellendirilerek incelenmesi					
52.	40 yaş üzeri bireylerin prostat kanseri taramalarına ilişkin sağlık inanç ve tutumları	2015/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
53.	İnmeli hastaya bakım veren aile bireylerine yönelik destek programının dayanma gücüne etkisi	2014/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Precede-Proceed Model	Yarı deneysel	Doktora
54.	Obez lise öğrencilerine Sağlığı Geliştirme Modeline göre verilen eğitimin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve yaşam kalitesine etkisi	2014/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Yarı deneysel	Doktora
55.	Kadınlara Sağlığı Geliştirme Modeline göre verilen eğitimin kardiyovasküler hastalık risk faktörlerini azaltmaya etkisi	2014/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deneysel	Doktora
56.	Hastanede uygulanan kanserden korunma ve erken teşhis programının kanser hastası yakınlarının bilgi, tutum ve davranışlarına etkisi	2014/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Yüksek Lisans
57.	Fazla kilolu kadınlara Transteoretik Model temelli verilen eğitim ve izlemin egzersiz davranışı kazandırmaya etkisi	2013/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Transteoretik Model	Yarı deneysel	Doktora
58.	Hemşirelerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını etkileyen faktörler	2013/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
59.	Güneşten korunma programının adölesanların güneşten korunma davranışlarına etkisi:	2012/Halk Sağlığı	Transteoretik Model	Yarı deneysel	Doktora

	Transteoretik Modele dayalı bir çalışma	Hemşireliği ABD			
60.	Sağlık İnanç Modeli doğrultusunda verilen eğitimin kadınların bilinçsiz ve reçetesiz ilaç kullanımını üzerine etkisi	2012/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Yarı deneysel	Doktora
61.	Diyabet eğitiminin hastaların sağlık inancına, bilgi düzeyine ve diyabet yönetimine etkisi	2012/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Deneysel	Yüksek Lisans
62.	Bir yerleşim bölgesindeki kadınların meme kanseri taramaları konusunda farkındalık ve duyarlılıklarının saptanması	2012/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
63.	Diyabetli yaşlıların diyabetin bakım ve tedavisine yönelik sağlık inançları	2012/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
64.	Kadınların pap smear testi deneyimlerinin betimlenmesi: nitel bir çalışma	2012/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Nitel	Yüksek Lisans
65.	Huzurevinde verilen hemşirelik hizmetlerinin yaşlıların özyeterlilik algıları ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına etkisinin değerlendirilmesi	2011/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Deneysel	Doktora
66.	Tüberküloz hastalarında düzenli ilaç kullanma ile ilgili engeller	2011/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlığı Geliştirme Modeli	Nitel ve nicel	Yüksek Lisans
67.	Kemik mineral yoğunluğu istenen bireylerin osteoporoz sağlık inancı, bilgi düzeyi ve risk faktörlerinin belirlenmesi	2011/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans

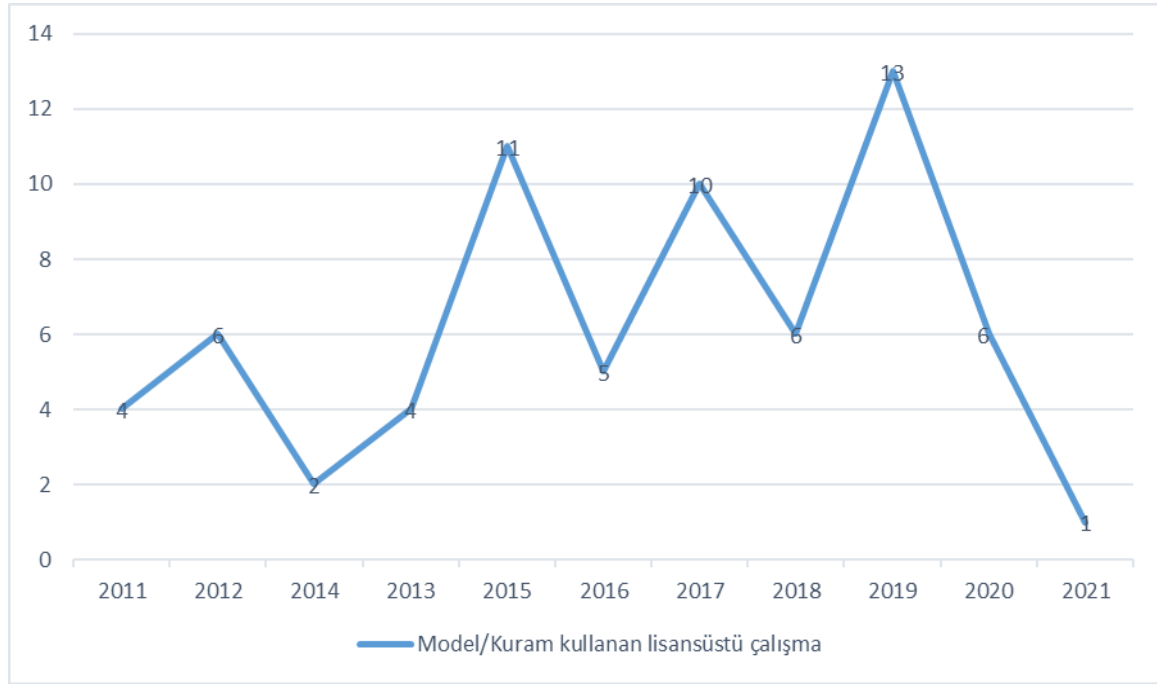
68.	Üniversite öğrencilerinin testis kanseri ve kendi kendine testis muayenesi hakkındaki bilgi, inanç ve uygulamaları	2011/Halk Sağlığı Hemşireliği ABD	Sağlık İnanç Modeli	Tanımlayıcı	Yüksek Lisans
-----	--	-----------------------------------	---------------------	-------------	---------------

*ABD: Anabilim Dalı

*Kuram ve model adları tezlerde yer aldığı gibi yazılmıştır.

Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan dört model kullanım yıllarına göre incelendiğinde 11’i (%16,1) 2015 yılında, 10’u (%14,7) 2017 yılında, 13’ü (%19,1) 2019 yılında yapılmıştır (**Şekil 2**). İncelenen çalışmaların %33,8’inin (n=23) deneysel olarak tasarlandığı saptandı.

Şekil 2. Halk Sağlığı Hemşireliği Alanında Sık Kullanılan Modellere Dayalı Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı (2011-2021)

Türkiye’de halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan dört modele dayalı yüksek lisans ve doktora tezlerinin dağılımı incelendiğinde, yüksek lisans tezlerinde 19’unda (%59,3) Sağlık İnanç Modeli kullanılmıştır. Doktora tezlerinde ise, 11’inde (%30,5) Sağlık İnanç Modeli, 11’inde (%30,5) Sağlık Geliştirme Modeli kullanılmıştır (**Tablo 3**).

Tablo 3. Halk Sağlığı Hemşireliği Alanında Sık Kullanılan Dört Model Temelli Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Detaylı Dağılımı

	Yüksek Lisans		Doktora	
	N	%	n	%
Sağlık inanç modeli	19	59,3	11	30,5
Sağlığı geliştirme modeli	7	21,8	11	30,5
Transteoretik model	6	18,7	10	27,7
Precede-proceed model	0	0	4	11,1
Toplam	32	100	36	100

4. Tartışma/Discussion

Halk sağlığı hemşireliği alanında kuram ve model kullanılarak yapılan tezler incelendiğinde toplam 319 tez içerisinden 68'i (%21,3) dahil edilme kriterlerine uygun bulunmuştur. İncelenen hemşirelik araştırmalarında kuram/model kullanımının önceki yıllarda az olduğu (Dağcı, 2019; Türen vd., 2020; Şahin vd., 2020), son yıllarda ise çalışmalarda hemşirelik kuram ve model kullanımında artış olduğu bildirilmektedir (Şahin vd., 2020; Türen vd., 2020). Bu çalışmada halk sağlığı hemşireliği alanındaki tezler incelendiğinde Öncel ve Sümen (2017)'in çalışmasına benzer olarak kuram/model kullanımının hem doktora da hem de yüksek lisansta sınırlı olduğu görölmüştür (Öncel & Sümen, 2017). Araştırma bulgularından elde edilen sonuca göre kuram/modele dayalı tezlerin sınırlı olması üzerinde düşünölmesi gereken en önemli noktalar arasında yer almaktadır.

Ülkemizde halk sağlığı hemşireliği alanında en sık kullanılan modellere dayalı yapılan tezlerin %47,1'ini yüksek lisans, %52,9'unu doktora tezi oluşturmaktadır. Araştırmaya benzer olarak Spear'ın 2007 yılında yaptığı çalışmasında da kuram/modele dayalı yapılan tezlerin çoğunluğunun doktora tezi olduğu belirtilmiştir (Spear, 2007). Aynı zamanda hemşirelik kuram/modellerinin en fazla uygulandığı çalışmalara bakıldığında, doktora tezlerinde kullanımın daha fazla olduğu görölmektedir (Şengün İnan vd., 2013; Baykara vd., 2019; Şahin vd., 2020; Türen vd., 2020). Doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerine göre fazla olma sebebinin kuram ve model kullanımı ile ilgili derslerin daha çok doktora müfredat programında yer almasıyla ilişkili olduğu düşünölmektedir.

Çalışmamızda incelenen lisansüstü tezlerin %33,8'inin (n=23) deneysel olarak tasarlandığı saptanmıştır. Literatürde ise Şahin ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir çalışmada %26,9'unun, Dağcı'nın (2019) yılında yaptığı çalışmasında ise %31,4'ünün deneysel çalışma olduğu bildirilmiştir

(Dağcı, 2019; Şahin vd., 2020). Sonuçlar literatür ile uyumludur ancak kanıta dayalı uygulamaları artırmak amacıyla daha fazla deneysel çalışmalar yapılması büyük öneme sahiptir.

Araştırmada ülkemizde halk sağlığı hemşireliği alanında en sık kullanılan modellerin; Sağlık İnanç Modeli, Sağlık Geliştirme Modeli, Transteoretik Model ve Precede-Proceed Model olduğu görülmüştür. Halk sağlığı hemşireliği alanında lisansüstü tezlerin %44,1'inde Sağlık İnanç Modeli'nin, %26,4'ünde Sağlık Geliştirme Modeli'nin, %23,5'inde Transteoretik Model'in ve %5,8'inde Precede-Proceed Model'in kullanıldığı görülmüştür. Araştırmaya benzer olarak Öncel ve Sümen (2017) tarafından yapılan çalışmada ise en sık kullanılan modeller arasında Sağlık İnanç Modeli, Sağlık Geliştirme Modeli ve Transteoretik Model yer almaktadır (Öncel & Sümen, 2017). Şahin ve arkadaşlarının (2020) yaptığı sistematik derleme çalışmasında da Sağlık Geliştirme Modeli, Sağlık İnanç Modeli ve Transteoretik Model tezlerde sıklıkla kullanılan modeller arasında yer almıştır (Şahin vd., 2020). Diğer bir çalışmada ise Sağlık İnanç Modeli (%25,0) ve Adaptasyon Modeli'nin (%22,5) ilk sıralarda yer aldığı bildirilmiştir (Türen vd., 2020).

Türkiye'de halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan dört modelin yıllara göre kullanılma sıklığı incelendiğinde 11'i (%16,1) 2015 yılında, 10'u (%14,7) 2017 yılında, 13'ü (%19,1) 2019 yılında yapılmıştır. Son yıllarda model kullanımının fazla olması modele temelli çalışmaların önemini artırması, lisansüstü öğrenci sayısının artması ve buna bağlı olarak yapılan çalışmaların artması, yüksek lisansı tamamlayan öğrenciler tarafından doktora eğitimine önem verilmesi olarak düşünülmektedir.

Türkiye'de halk sağlığı hemşireliği alanında sık kullanılan dört model temelli yüksek lisans ve doktora tezlerinin detaylı dağılımı incelendiğinde, yüksek lisans tezlerinde 19 (%59,3) Sağlık İnanç Modeli, 7 (%21,8) Sağlık Geliştirme Modeli, 6 (%18,7) Transteoretik Model kullanılmış ve Precede-Proceed model kullanılmamıştır. Doktora tezlerinde ise, 11 (%30,5) Sağlık İnanç Modeli, 11 (%30,5) Sağlık Geliştirme Modeli, 10 (%27,7) Transteoretik Model ve 4 (%11,1) Precede-Proceed model kullanılmıştır. Araştırmada hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde Sağlık İnanç Modeli ilk sırada yer almıştır. Bu da modelin kolay anlaşılır olup, ülkemizde uygulanabilir olduğunu göstermektedir.

5. Sonuç/Conclusion

Bu çalışmada, Türkiye'de 2011-2021 yılları arasında halk sağlığı hemşireliği alanında en sık kullanılan modellerin Sağlık İnanç Modeli, Sağlık Geliştirme Modeli, Transteoretik Model ve Precede-Proceed model olduğu ve bu dört model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerinin çoğunluğunun doktora tezlerinden oluştuğu belirlenmiştir. Araştırma son on yılı kapsamına karşın yürütülen doktora ve yüksek lisans tezlerinde kuram/model kullanımının sınırlı olduğu görülmektedir. Son yıllarda kuram/model kullanılarak yapılan tezler sınırlı olmasına rağmen hızla artmaya devam etmektedir.

Hemşirelikte kuram/model kullanımı önemli yere sahiptir. Model ve kuramları kullanarak yapılan çalışmalarla uygulamaların standardize edilmesi, bilimsel bilgi birikiminin artması ve ortak dil oluşturulması sağlanmaktadır. Kuram/model, eğitime, araştırmalara, yönetime ve uygulamalara yol göstermekte ve eksikliklerin giderilmesine yardımcı olmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, teori ve model temelli derslerin lisansüstü programlara eklenmesi sağlanmalı, öğrencilerin teori ve pratiğin gelişmesi için uygun koşullar sağlanmalıdır. Araştırmalarda kuram/model kullanımı ile ilgili standardizasyon sağlanması ve halk sağlığı hemşireliği alanında kuram/model temelli hemşirelik lisansüstü çalışmalarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi önerilmektedir.

Yazarların Katkısı/Authors Contributions

T.Ç.T konu seçimi, tasarım, planlama, veri toplama ve analiz, makalenin yazımı, eleştiriler gözden geçirme

Ç.Ö. konu seçimi, tasarım, planlama, veri toplama ve analiz, makalenin yazımı, eleştiriler gözden geçirme

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar arasında çıkar çatışması olmadığı beyan edilmiştir.

Kaynakça / References

- Baykara, Z. G., Çalışkan, N., Öztürk, D., & Karadağ, A. (2019). Hemşirelikte teori ve model kullanımı: Nitel bir çalışma. *Çukurova Medical Journal*, 44, 281-289. <https://doi.org/10.17826/cumi.562393>
- Dağcı, M. (2019). Türkiye'de 2008-2018 Yılları Arasında Model ve Kuram Kullanılmış Hemşirelik Araştırmaları: Sistemik inceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (9), 929-943. <https://doi.org/10.38079/igusabder.591038>
- Fawcett, J. (2005). Contemporary nursing knowledge analysis and evolution of nursing models and theories.(p. 364-437). 2th ed. Philadelphia: Fa Davis Company.
- Felipe, L. C., Araújo, A. R. A., & Vitor, A. F. (2014). Nursing process according the model of self-care in a cardiac bedridden patient. *Revista de Pesquisa: Cuidado é Fundamental Online*, 6(3), 897-908. <https://doi.org/10.9789/2175-5361.2014.v6i3.897-908>
- Gigliotti, E. (2008). The value of nursing models in practice. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 1(1), 42-50.
- Kaya, H., Atar, N. Y., & Eskimez, Z. (2013). Hemşirelik model ve kuramları. Atabek Aşti, T., Karadağ, A. (Ed). *Hemşirelik Esasları Hemşirelik Bilimi ve Sanatı*. 1.baskı. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık.
- McKenna, H. (2005). Theory and research: the relationship. nursing theories and models. (p.190-221). New York: Taylor & Francis Group.
- Meleis, A. I. (2007). Theoretical nursing: development and progress. (p. 45-6) 4th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Olmaz, D., & Karakurt, P. (2019). Hemşirelerin bakım verirken hemşirelik sürecini bilme ve uygulama durumları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12(1), 3-14.
- Öncel, S. & Sümen, A. (2017). Türkiye'de halk sağlığı hemşireliği alanında yürütülen lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Public Health Nursing Special Topics*, 3(1),20-28.
- Paşalak, İ. Ş., Eroğlu, K., & Akyüz, A. (2018). Kadın sağlığı hemşireliği alanında yapılan araştırmalarda kuram/model kullanımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34(1), 91-108.
- Pektekin, Ç. (2013). Hemşirelik Felsefesi. 1. Baskı. İstanbul: Medikal Yayıncılık, 186.
- Spear, H. J. (2007). Nursing theory and knowledge development: A descriptive review of doctoral dissertations, 2000-2004. *Advances in Nursing Science*, 30(1),1-14. [10.1097/00012272-200701000-00010](https://doi.org/10.1097/00012272-200701000-00010)
- Şahin, G., Buldak, C. İ., Kaya, V., Güvenç, G., & İyigün, E. (2020). Türkiye'de hemşirelikte model kullanılarak yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: sistemik derleme. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 17(2), 170-9. 10.5222/HEAD.2020.60320
- Şengün İnan, F., Üstün, B. & Bademli, K. (2013). Türkiye'de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(2), 132-139.
- Türen, S., Atakoğlu, R., Kıvanç, M. M., & Asiye, G. Ü. L. (2020). Hemşirelikte kuram ve modele dayalı lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11, 202-216. <https://doi.org/10.38079/igusabder.738376>

Türen, S., & Enc, N. (2020). A comparison of Gordon's functional health patterns model and standard nursing care in symptomatic heart failure patients: A randomized controlled trial. *Applied Nursing Research*, 53, 151247. [10.1016/j.apnr.2020.151247](https://doi.org/10.1016/j.apnr.2020.151247)

Velioğlu, P. (2012). Hemşirelikte kuramsal ve kavramsal çalışmaların tarihsel gelişim süreci (içinde). *Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar*. 1. baskı, İstanbul: Esen ofset, 28-39.

Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.